

27 Numaralı Galata Şer'iyye Sicili (H.1013-1014 /M. 1604-1605)*

Galata Court Register Numbered 27 (Dated A.H. 1013-1014 /A.D. 1604-1605)

Özlem YILMAZ**

ÖZ

Asırlar boyunca geniş bir coğrafyaya hükmeden ve hükmü altında zengin bir etnik yapı barındıran Osmanlı Devleti'ne dair olaylar ve olguları günümüze intikal eden arşiv kaynaklarından yararlanarak tespit edebilmekteyiz. Zengin arşiv kaynakları içerisinde yer alan şeriye sicillerinin incelenmesiyle sosyal ve kültürel, idarî, hukukî ve iktisadî alanlardaki pek çok bilgiye ulaşabilmekteyiz. Ayrıca mahkeme kayıtlarının tutulduğu bu siciller şerî ve örfî hukuk konusunda değerlendirme yapılabilecek önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Muhtelif konulardaki bu sicillerin Osmanlı tarihi için mihenk taşı olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada 27 numaralı Galata şeriye sicilini tanıtmak amaçlanmıştır. Defterin nasıl incelendiği ve defterin bulunduğu H.1013-1014 (M. 1604-1605) tarihli dönemin sosyo-ekonomik hayatına dair değerlendirmeler yer almaktadır. Defterin incelenmesini kolaylaştırmak adına iki bölüme ayırarak değerlendirmeler yapıldı. Defterin ilk bölümü kadı tarafından ele alınan satış, borç, alacak-verecek, rehin, muhalefât, vakıf, ortaklık, köle, gümrük, suç, aile ve miras gibi davaların yer aldığı hükümleri barındırmaktadır. Bu kısımda Osmanlı tebaasının günlük yaşamını, uğraşını, sorunlarını ve sorunlar karşısında çözüm arayışlarını görebilmekteyiz. İkinci bölümde ise merkezden kadıya gönderilen ferman, berat, buyruldu, tezkire, temessük ve arz-ı hâl gibi belgelerin değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu kısımda ise merkez ile taşra arasındaki iletişimi görmekteyiz. Merkezden kadıya gönderilen ve deftere kaydedilen belgelerde merkeze iletilen şikayetler ve talepler, devlet memurunun görevlendirilmesi ve vergilerin ödendiğine dair belgeler yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Galata, Şeriye Sicili, Sosyo-Ekonomik Hayat

ABSTRACT

We can determine events and facts about the Ottoman Empire, which ruled over a wide geography for centuries and had a rich ethnic structure under its rule, by using archive sources that have survived to the present day. By examining the sharia registers, which are among the rich archive resources, we can access a lot of information in the political, administrative, legal, economic, social and cultural fields. We can see that these records, which we call court records, are an important source of how the law is applied and where Islamic law and sharia law can be evaluated. We can say that these registers, which have a wide range, are touchstones for Ottoman history. This study introduces the Galata sharia registry number 27, as well as how the book was examined

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan 27 Numaralı Galata Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Tahlili (H.1013-1014/ M.1604-1606) başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Programı Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya/Türkiye, ozlem.yilmaz12@ogr.sakarya.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-2490-6160>).

and evaluations of the socio-economic life of the period dated H.1013-1014 (A.D. 1604-1605) in which the book was found. In order to facilitate the examination of the notebook, evaluations were made by dividing it into two parts. The first part of the book contains the provisions of cases such as sales, debt, credit, pledge, opposition, foundation, partnership, slave, customs, crime, family and inheritance, which are handled by the kadi. In this section, we can see the daily life of the Ottoman subjects, their struggles, their problems and their search for solutions to the problems. In the second part, there are evaluations of documents such as edict, berat, buyruldu, tezkire, temessük and supply-hal sent from the center to the judge. In this section, we see the communication between the center and the provinces. The documents sent from the center to the kadi and recorded in the book included complaints and requests submitted to the center, the appointment of civil servants, and documents indicating that taxes were paid.

Keywords: *Ottoman Empire, Şer‘iyye Sicilleri, Socio-Economic Life*

Extended Summary

In order to understand the Ottoman Empire, it is first necessary to understand the order it established. Because the Ottoman Empire was a strong state that survived throughout the centuries and was able to maintain its expanding borders for a long time. The order he established was effective behind this power. In order to understand and solve this order, it is necessary to evaluate the materials in the Ottoman archives. There are millions of sources in the Ottoman archives, and these sources convey to us the functioning, structure and mechanism of the state. Among these sources, it is the religious records that convey to us the socio-economic life of the society and the relationship between the center and the countryside. In order to understand this source, it is first necessary to know the provincial organization, which is one of the building blocks of the order established by the state and where social order is ensured. In the shortest definition, the countryside is a structure formed by the combination of accidents. An attempt was made to establish order by appointing judges from the center to the districts, which are the smallest structural units of the provincial organization, and making them responsible for non-military, religious and legal matters. While the judge creates the connection between the center and the stone, he carries out judicial affairs with his identity as a judge. The kadi handles these judicial matters in the court called the sharia court and records the cases in the book called the sharia registry.

Sharia registries are the main source that contains copies of the provisions sent from the center to the provinces, such as edicts, charters, temessuk, orders, as well as issues such as legal disputes submitted to the court, inheritance, property sales and rental, foundation, debt, marriage, divorce and trade. This source gives us information about the political, economic, military, legal, social and cultural areas of the period and helps us to determine the law applied and the order that was tried to be created. Records are started to be kept in these books by adding a date to the book as of the day the kadi appointed to the provinces by the center starts his duty. The first part of the notebook contains the documents handled by the kadi. If the documents handled by the kadi include the ruling of the kadi in the case, it is called a verdict. In the rulings, judges evaluate the disputes between people and make a decision. The judge makes these decisions according to sharia and customary law. If the people in the case just come to the court and register the incident, this is called proof. We see in the documents that they protect their rights by recording the situations between people in the notebook. We see the judge identity of the kadi, who has a wide variety of duties, in the foreground in these two types of documents.

In the other part of the notebook, there are documents such as edict, berat, buyruldu, tezkire, temessük and supply-hal sent to the kadi from the center or by an authority. These documents are recorded in the book as soon as they are received by the woman. However, these documents are recorded at the back of the notebook. These documents vary in terms of where they are sent and

the subject. For example; Edicts are the orders that people send to the provinces to convey their demands to the center, to request the preparation needs of a war in the current period, or to resolve the complaint of a person living in the countryside to the centre. Berat, on the other hand, contains information about appointments, privileges and the right to use something. Temessuk refers to the document given to the other party in case something is delivered or received. Tezkire refers to the document that enables communication between official offices in the same city or town or among the public. As can be seen, the books containing the records of the cases heard in the courts, which we call registry, are named according to the decision made in the cases, the record kept, the document sent from the center or an authority, the reason for sending and the subject.

Giriş

Osmanlı Devleti’ni anlayabilmek için öncelikle kurduğu düzeni anlamak gerekir. Çünkü Osmanlı Devleti asırlar boyunca ayakta kalmış ve genişleyen sınırlarını uzun bir süre muhafaza edebilmiş güçlü bir devlettir. Bu gücün arkasında ise kurduğu düzen etkili olmuştur. Bu düzenin yapı taşlarından biri olan ve sosyal düzenin sağlandığı taşra teşkilatıdır. Taşra teşkilatının önemli yapı birimi olan kazalara merkezden kadılar tayin edilerek askerî olmayan şer‘î ve hukukî hususlardan sorumlu tutularak düzen oluşturulmaya çalışılmıştır.¹ Kadı, merkez ile taşra arasındaki bağlantıyı oluştururken hâkim kimliği ile adli işleri görmektedir. Kadı bu adli işleri meclis-i şer‘ denilen mahkemede görür ve davaları şeriye sicili denilen deftere kaydeder.²

Şer‘iyye sicilleri mahkemeye intikal etmiş hukukî anlaşmazlıklar, miras, mülk satışları ve kiralanması, vakıf, borç, evlenme, boşanma ve ticaret gibi konular yer almaktadır. Muhtelif konular içeren bu sicillerden yararlanarak bir bölgenin tarihi, iktisadi ve sosyal yapısını ortaya çıkartabilmekteyiz. Ayrıca ferman, berat, temessük, buyruldu gibi merkezden taşraya gönderilen hükümlerin birer suretlerini içeren ana kaynaktır. Merkezden gönderilen bu resmi kayıtlar eski düzenin içyüzünü de bize aktarmaktadır.³

Şer‘iyye sicilleri üzerine uzun süredir çalışmalar yapılmaktadır. Son olarak İSAM’ın başlatmış olduğu İstanbul Kadı Sicilleri Projesi ve daha sonra İBB Kültür A.Ş. ve Medipol Üniversitesi ortaklığı ile devam eden sicil transkripsiyon çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde Galata sicilleri ile ilgili çalışmaların daha az yapıldığı göze çarpmaktadır. Oysaki Galata, Osmanlı Devleti’nin önemli ticaret merkezlerinden biri ve herkesin uğrak noktasıdır. Konumu ve önemi gereğince Osmanlı hakkında daha çok bilgi edinebileceğimiz bir alandır. Bu nokta da 27 numaralı Galata sicili incelenerek çalışmalara katkı sunulması amaçlanmıştır.

1. Galata Kadılığı

Galata, İstanbul’un fethinden önce Bizans sınırları içerisinde yer alan ve Cenevizlilere özel haklar ile verilmiş bir yerdir. Bu durum Latinlerden İstanbul’un geri alınmasından sonra yaşanmıştır. Bu özel haklardan yararlanan Cenevizliler Bizans’ın zayıflığından yararlanıp bölgeyi surlarla çevreleyerek koloni kurmuşlardır. Kurulan koloninin idaresini sağlaması için “podesta” denilen bir vali tayin edilerek düzen oluşturulmuştur.⁴ Bu düzen İstanbul’un fethiyle birlikte değişiklik göstermiştir, artık Kostantinopolis Osmanlı Devleti’nin eline geçmiştir ve Galata’da bulunan Cenevizlilerin bir kısmı kaçmıştır. Kalan Cenevizlilere II. Mehmet, 1 Haziran 1453

¹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, (Ankara: TTK Yayınları, 1991), s. 73-75.

² Feda Şamil Arık, “Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.8, (Ankara: OTAM, 1997), s. 15.

³ Ahmet Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadılık Müessesesi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), s. 120.

⁴ Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, (İstanbul: Literatür Yay., 1998), s. 88-89.

tarihli ahidnâme ile ayrıcalıklar tanımıştır.⁵

Osmanlı Devleti yaptığı fetihler sonucunda sınırlarını genişletmiştir ve genişleyen sınırlarının yönetimi kolaylaştırmak için merkezde görev alan Kazaskerlik ikiye çıkartarak, bunlara bağlı taşra yönetimini sağlamak için de her kazaya kadı tayini yapılarak yargı teşkilatının organizasyonu sağlamaya çalışmıştır.⁶ Oluşan bu organizasyonun baş rolünde yer alan kadının görev alanına velayet-i kaza denilmektedir.⁷ Kadı⁸, askerî olmayan şerî ve hukukî hususlardan sorumluydu.⁹ Verilen bu sorumluluklarla birlikte merkez ile taşra arasındaki bağlantıyı oluştururken merkezden kendisine verilen yargılama yetkisi ile o bölgede düzeni sağlamaya çalışmıştır. II. Mehmed de İstanbul'un fethinden sonra düzen oluşturmak için İstanbul'a Hızır Bey'i kadı olarak görevlendirmiştir. Ancak Hızır Bey'in ölümü nedeniyle İstanbul kadılığı, Galata ve Üsküdar kadılıkları ile birleştirilerek Molla Hüsrev'e verilmiştir. İstanbul yakınlarında bulunan kazalar birleştirilerek tek bir kadılık haline getirilmesi 16. yüzyılda yaşanan bir durumdur. Eyüp 1552(959) ve 1574'te (982) Galata ile birleştirilerek mevleviyet¹⁰ yapılmıştır. Ancak bir süre sonra bu kazalara farklı kadılar tayin edilmiştir.¹¹

Galata, Eyüp, Üsküdar ve İstanbul olmak üzere dört kadılık bulunmaktadır. Sur içindeki kadılığa İstanbul kadılığı denmiştir.¹² Sur dışında kalan Eyüp, Üsküdar ve Galata'ya bilâd-ı selâse denilmiştir.¹³ Galata kadılarının yargı bölgesi boğazın Rumeli yakası ile güney Marmara'daki bazı yerleşimlerin de dahil olduğu kaza sınırlarını oluşturulmuştur. Kasımpaşa, Tophane, Beşiktaş, Yeniköy, Kapıdağ (Kapudağ) yarımadası ile Marmara ve İmralı (Mîr Ali) adaları, Galata kazasına bağlı belli başlı yerleşimlerdir.¹⁴ Bazen kasaba veya nahiye şeklinde kayıtlara yansıyan bu yerleşim yerlerinde Galata kadısına bağlı birer naip bulunuyordu. Ulema biyografileri incelendiğinde ise Galata'nın 250 ve 300 akçeli mevleviyet kadılığı içerisinde yer aldığı belirtilmektedir.¹⁵ Ancak Evliya Çelebi, Galata'nın 500 akçe mevleviyet olduğunu yazmıştır. Mahreç mevleviyeti statüsünde bulunan Galata'da kadının mahkemesi Arap Cami yakınında olup kendi sınırları içerisinde üç yüz köy ve kırk dört nahiye barındırmaktadır. Her nahiyede yüz elliler akçe yevmiyeli naipler bulunmaktadır.¹⁶ Tophane "ayak naipliği" olup, aynı kadılığın Kasımpaşa, Beşiktaş, Yeniköy ve İstinye'de naiplikleri mevcut olduğu kaydedilir. Ancak 19. Yüzyıl ortalarında Kasımpaşa ile Beşiktaş'ta daha yüksek derecede sayılan "Mahreç mevalisi"

⁵ İlber Ortaylı, "Galata", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.13, (İstanbul: TDV Yay., 1996), s. 303.

⁶ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, (Ankara: Tekin Yayınevi 1979), s. 398-399.

⁷ Ebul'ulâ Mardin, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, (İstanbul: İslâm Araştırma Merkezi), s. 42.

⁸ Arapça'da kazâ (kadâ) kökünden ism-i fâili olarak ortaya çıkmıştır. Bkz. Fahrettin Atar, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, (İstanbul: TDV Yay., 2001), s. 66.,

⁹ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 73-75.

¹⁰ Stratejik, nüfus ve kültür bakımından önde gelen büyük şehirler yönetim ve halkın güvenliği açısından önemli olan bu yerlere adlî ve kazâ idaresinin başına tecrübeli ulemâ gönderilir ve bu kadılıklar mevleviyet olarak anılırdı. Bkz. Fahri Unan, "Mevleviyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, (Ankara: TDV Yay., 2004), s. 467.

¹¹ Hızır Bey'in ölümünden sonra İstanbul kadılığı, Galata ve Üsküdar kadılıkları ile birleştirilerek Molla Hüsrev'e verilmiştir. Ancak Galata'ya ilk atanan kadının kimliği ve atanma zamanı konusunda herhangi bir bilgi sahibi değiliz. Bkz. Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), s. 194.

¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, s. 133.

¹³ Mehmet İpşirli, "Bilâd-ı Selâse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, (İstanbul: TDV Yay., 1992), s. 151.

¹⁴ Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 196-197.

¹⁵ Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 197.

¹⁶ Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C.1, Kitap 2, (İstanbul: Yapı Kredi Yaay., 2003), s. 392. Evliya Çelebi'nin verdiği bu sayıların abartılı olduğu ve Kasımpaşa, Tophane, Beşiktaş, Yeniköy, Kapıdağ (Kapudağ) yarımadası ile Marmara ve İmralı (Mîr Ali) adalarında naip bulunduğunu Galata kadı sicillerinden tespit edilmiştir. Belki bunlara 17 ve 18. Yüzyıllarda bir iki yer daha eklenmiş olabilir. Fakat İnciyan, 18. Yüzyıl için bile Beşiktaş'ta diğeri Yeniköy'de olmak üzere boğazın Rumeli yakasında iki yerde Galata kadısına bağlı naipler bulunduğu bilgisini vermektedir. Çelebi'nin bu konuda yanıldığı açıkça ortadadır. Bkz. Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 199-200.

vazifelendirilmiştir. Marmara Adası, Kapudağ, Erdek, Mudanya ve Bandırma kazaları da Galata mevleviyetine bağlı olmaktadır ve bunlar tayin edilen naiple yönetilmektedir.¹⁷

Kazalarda yönetici sınıf olarak yer alan kadı'nın dışında subaşı ve alaybeyi de yer almaktadır. Subaşı, asayiş sağlayan ve kadı'nın verdiği hükümlerin uygulayıcısı olarak görev alırken, ayrıca vergi toplamakla da görevlendirilmiştir ve onu görevlendiren kişiye vergileri teslim etmektedir. İlk başlarda merkezden atanan subaşıları 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sancak beyi ve beylerbeyine bırakılmıştır. İstanbul subaşısını sadrazam tayin etmekteydi. Galata'da ise 1455'ten beri bağımsız bir subaşının görev yaptığı bilinmektedir. Galata'ya subaşığı kaptan paşa tarafından tayin edildiği ve Venedik balyos raporlarıyla tespit edilmiştir.¹⁸ Atama yetkisi kaptan paşanın elinde olduğuna göre subaşı topladığı vergileri de kaptan paşaya teslim etmelidir. Anlaşılabacağı üzere Galata mukataası kaptan paşanın has gelirlerindedir.¹⁹

İstanbul'un fethinden sonra II. Mehmed'in 1 Haziran 1453'te Cenevizlilere verdiği ahidnâme, verilen ayrıcalık ve kapitülasyon niteliğindedir.²⁰ Bu ahidnâme Batı Avrupa'nın söylemiyle "kapitülasyonlar" olarak anılacak birçok anlaşmanın ilk örneğini oluşturmaktadır. İlk anlaşma, Konstantinopolis'in alınmasının hemen ardından, İtalyan ticari güçleri -Cenova, Floransa, Venedik- Doğu Akdeniz ve Karadeniz ticaretindeki çıkarlarını koruma altına almak istedikleri için yapıldı. Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu, Habsburglara karşı birbiriyle anlaşarak 1536 yılında -büyük olasılıkla resmi olarak tasdik edilmeyen- bir anlaşmanın önce pazarlıklarını yaptılar, en sonunda bu tür ayrıcalıkları ancak 1569 yılında onayladılar. İngiltere, Felemenk ve diğer Avrupalı güçler, 16. yüzyıl sonunda ve 17. Yüzyılda aynı yolu takip ettiler.²¹ Osmanlı Devleti, bahsettiğimiz devletlere sağladığı kapitülasyonlar sayesinde Galata'yı serbest bir liman haline getirdi. Böylece Galata, Avrupa mallarının ve bankalarının da yer aldığı bir ticaret merkezi haline geldi. İstanbul'un başka semtlerinde yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudiler Galata'ya talepleri artarak burada toplanmaya başladılar ve şehrin etnik yapısı değişerek Levanten denilen kozmopolit bir tip ortaya çıktı.²²

Verilen kapitülasyonların sonucunda Galata kozmopolit bir yapıya dönüştüğünü yapılan tahrirlerin karşılaştırılmasıyla tespit edebilmekteyiz. İlk olarak İstanbul'un fethinden hemen sonra 1455'te yapılan tahrir ile halk vergi tespiti için sayıldı ve hane sayıları kaydedildi. Bu sayıma göre Galata'daki gayri müslim nüfus üç kategoriye ayrılmıştır: Birinci kategori de kente geçici olarak gelmiş Cenevizli ve Venedikli tüccar; ikincisi Osmanlı tabiiyetine geçen yerli Cenevizliler; üçüncüsü de Ceneviz döneminde yerleşmiş Rumlar, Yahudiler ve Ermenilerdir.²³ 1455'ten sonra en yakın tarih olan 1478'de Kadı Muhyiddin'in yaptığı bir sayıma göre İstanbul'da yer alan Galata'nın hane sayısı: Müslümanlar 535, Hristiyanlar(Rum) 592, Ermeniler 62, Frenkler 332, Yahudi yoktur.²⁴ Fetihden önce az olan Müslüman nüfusun fetihden sonra hızlı artışında yatan temel etken II. Mehmed'in Kasımpaşa ve Tophane'de uyguladığı iskân politikasıdır.²⁵ 1540'ta hazırlanan ve Fatih Vakfı'na kayıtlı kayıtlı bir defterde Rumlar 131, Latinler 94, Ermeniler de 32 hanedir. 1545'te ki bir defterde ise Rumlar 77, Latinler 79, Ermeniler 89 hanedir. Galata'da cizye veren nüfusta ciddi bir düşüş görülmektedir. Bu nüfusun düşmesinin bölgedeki gayri müslim

¹⁷ A. Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2015), s. 102.

¹⁸Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 201-203.

¹⁹ İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, (İstanbul: TDV Yay., 2001), s. 355.

²⁰ Ortaylı, "Galata", s. 303.

²¹ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s. 216-217.

²² Halil İnalçık, *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 2019), s. 283.

²³ İnalçık, *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, s. 279.

²⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2016), s. 128.

²⁵Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikler*, Çev. Taciser Ulaş Belge, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012), s. 233.

halkın ihtida olması ve Müslüman nüfusun baskısı sonucu gerçekleşen tersine göç olaylarıyla açıklanabilir.²⁶

Kapitülasyonların bir diğer sonucu ise Galata'yı ticaret merkezi haline getirmesidir. Bunu Kadı Muhyiddin'in yaptığı tahrir ve dönemin görgü tanığı olan Evliya Çelebi'nin açıklamalarında görmekteyiz. Kadı Muhyiddin'in 1478'de yaptığı sayımda Galata'da 260 dükkânın olduğu belirmiştir. XVII. yüzyılda ise Evliya Çelebi, Galata'da toplam 3.080 dükkân, 8 çarşı, bir yağ pazarı, bir bedesten, bir balıkhane, bir gümrük binası, bir yağ kapanı, kentin güvenliğini sağlayan yeniçerilere ait bir kışla ve 200 meyhane yer aldığını belirtmektedir. Buradaki çeşitli meslek gruplarını da saymaktadır; denizciler, tüccarlar, zanaatkarlar, marangozlar, kalafatçılar; meyhaneciler (Rum veya Yahudi), satıcılar (Ermeni), simsarlar (Yahudi).²⁷ Galata içerisinde barındırdığı çeşitli azınlıklarla kozmopolit yapının yanı sıra ekonominin hareketli noktalarından biri olduğunu görmekteyiz. Dönemin görgü tanıkları olan Evliya Çelebi gibi kişilerin aktardıklarının dışında kadılar tarafından tutulan şeriye sicillerinden yararlanarak tespitler yapabilmekteyiz.

2. 27 Numaralı Galata Şeriye Sicili

1536-1923 yılları arasında Galata mahkemesine ait 1040 adet sicil defteri bulunmaktadır. Bu defterler içerisinde 12 sicil İSAM tarafından Medipol Üniversitesi ile ortak yürütülen İstanbul Kadı Sicilleri Projesi kapsamında orijinal nüshalarıyla birlikte günümüz Türkçesine çevrilerek hazırlanmıştır.²⁸ İncelediğimiz 27 numaralı Galata Şeriye Sicili ise H.1013-1014 (M. 1604-1605) yıllarını kapsamaktadır. Defter 42x15 cm ebadında ve varak usulüne göre numaralandırılmış olup toplam 100 varaktan oluşmaktadır. Varakların sayfa sayısı sol üst köşede yer almaktadır. Defterdeki yazılar genellikle talik ve divanîdir. Defter içerisinde toplam 827 hüküm yer almakta ve bu hükümlerin 248 adeti Arapçadır. Defter genel olarak temiz ve okunaklı bir haldedir. Ancak ilk ve son sayfalarında yazılar zarar görmüş ve rutubet izlerine rastlanmaktadır. Defterin 61. sayfasında kitap kurdu defterin kenarlarını kemirmeye başlamış, 95. Sayfada ise yazıları kemirmiştir. Kemirilen yerlerdeki yazıların okunmasını zorlaştırmıştır.

Defterin dış kapağında *1013-1014 Mezbur Hüccec Galata Kadısı* yazmaktadır. Defterin ilk varağında 1013 Zi'l-ka'de ayının onuncu günü, son varağında ise 1014 Safer ayının ikinci gününde son kayıt alınmıştır. Sicilde belirtilen yıl aralığında 1013 Rebi'u'l-aahir'inde Abdulaziz Efendi yerine Muzaffer Efendi (Iyani) Galata kadısı oldu ancak Cemaziye'l-aahir'de Bursa kadılığı ile tevcih olundu. Muzaffer Efendi'den sonra göreve Bostan-zâde Yahya Efendi geldiğini ancak 1013 Zi'l-hicce'sinde el-Mevla Mehemmed (Hasan Kethüda-zâde Efendi) Galata kadılığı görevinde bulunduğunu tespit ettik.²⁹ Defter içerisinde de Galata kadılarında Yahya Efendi ve Hasan Kethüda belirtilmiştir.³⁰

İncelediğimiz defterin ilk varağında 1013 Zi'l-ka'de ayının onuncu günü tarihli olduğunu belirtmiştik. Son varağında yer alan son hükmünde 1014 Safer ayının ikinci günü tarihi belirtirken bu hükümden önce bulunan 100b-2 hükmünde de ise 1013 Zilhicce ayının altıncı günü olarak kayıt alınmıştır. Bu şekilde bakıldığında kronolojik bir hata var gibi görünüyor. Aksine herhangi bir hata yoktur. Kadı defterin ön kısmını kronolojik olarak tutarken aynı zamanda merkezden gelen belgeyi, gönderildiği tarih ile defterin arka kısmına kaydeder. Bu durum defterin ön ve arka kısmında yer alan belgeler arasında kronolojik bir uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu yüzden

²⁶ Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s.182-183.

²⁷ Robert Mantran, *XVI-XVII Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), s. 127

²⁸ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., 1988), s. 131-139.

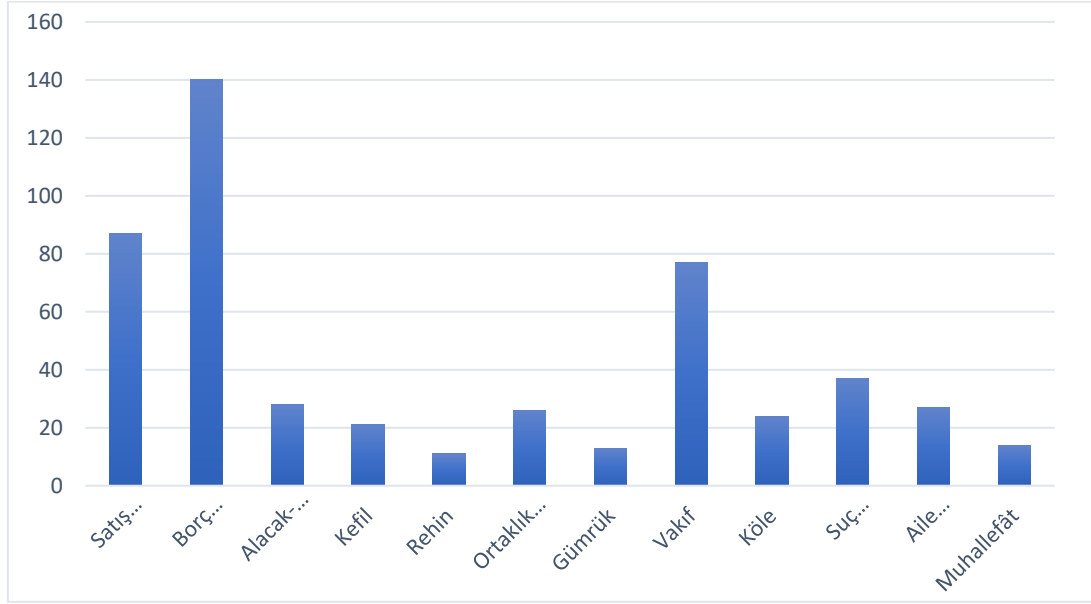
²⁹ Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâik (Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli)*, Haz. Suat Donuk, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 2: s. 1404-1405.

³⁰ Galata Şeriye Sicili, nr. 27, s. 97(b-1)- 99(b-1).

defterin incelenmesini kolaylaştırmak için iki kısma ayırarak inceleme yapıldı.

3. 27 Numaralı Galata Şer'iyye Sicilinin Birinci Kısım

100 varaktan oluşan defterimizin ilk 79 varağı defterin birinci kısmını, son 21 varak ise ikinci kısmını oluşturmaktadır. Defterde ilk tarih 1013 Zi'l-ka'de ayının onuncu günü ile başlar, 79. varağa gelindiğinde ise 1014 Rebi'ü'l-evvel'in ikinci günü ile son bulur. Bu aralıkta yer alan kayıtlar kronolojiyi takip eder. Bu kısımda kadı görev aldığı yerdeki mahkemede gördüğü davaları ve verdiği hükümleri kaydeder.

Şekil 1: Kadı Tarafından Ele Alınan Belgelerin Miktarları

Birinci kısımda yer alan davalar içerisinde satış, alacak-verecek, ortaklık, köle gümrük, suç, aile, miras gibi davalar yer almaktadır. Satış davaları, satışın çeşitliğine göre sınıflandırılmıştır; bey'-i bi'l-vefa³¹, bey'-i bi'l-istiğlâl³² ve bey'-i bâtt-ı sahîh³³ şeklinde. Defter içerisinde 87 satış davası, 140 borç davaları, alacak-verecek 28, kefil 21, rehin 11, ortaklık 26, muhallefât 14, köle 24, vakıf 77 (Bu kayıtlar içerisinde 2 adet berat ve 10 adet ferman kaydı yer almaktadır.), gümrük 13, ceza davaları 37 kayıt bulunmakta ve bu kayıtların 13'ü darp, şiddet ve tehdit, 7'si cinayet, 15'i mülk zapt etme, 1 iftira, 1 kaçakçılıktan oluşmaktadır. Aile davalarında 5'i evlilik, 2'si boşanma, 1 nafaka, 10 miras, 9'u mehir olmak üzere toplam 27 kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlar ilk 79 varakta ağırlıkta olmakta ve defterin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

3.1. Satış Davaları

³¹ Bir malı, kararlaştırılan bir müddet içinde geri almak şartıyla geçici olarak satmak anlamına gelmektedir. Bkz. M. Zeki Pakalin, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", C.I, (İstanbul: MEB Yayınları, 1983), s. 215.

³² İstiğlâl, sözlük anlamı gelir verecek bir şeyin galesini almak manasına gelmektedir. Yani bir malın gelirden gelen kârını almak anlamına gelmektedir. Bkz. Pakalin, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", C.I, s. 215.

³³ Kişinin bizzat kendisi tarafından kanuna uygun bir şekilde kesin olarak gerçekleştirdiği satış anlamına gelmektedir. Bkz. Ahmed Akgündüz, "Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", (İstanbul: Osmanlı Araştırma Vakfı, 2013), s. 68.

Tablo 1. Satış davaları ile ilgili kayıtlar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Bey'-i bi'l-vefâ	(37b-2)	1
Bey'-i bi'l-istiğlâl	(9b-2), (15b-3), (26a-4), (33a-1), (41a-1), (45a-1), (45b-2), (49a-4), (55b-4), (58a-4), (60a-1), (72b-2), (78b-4)	13
Bey'-i bâtt-ı sahîh	(2b-2), (4a-2), (5b-4), (6a-4), (6a-5), (6a-6), (6a-7), (6b-3), (13b-1), (17a-1), (18a-3), (20a-1), (20a-2), (21a-2), (21a-4), (21b-2), (22a-5), (23b-3), (23b-4), (24a-4), (24b-5), (25a-2), (25a-1), (27b-1), (28a-3), (30a-2), (30b-1), (30b-2), (36a-3), (37a-4), (37b-4), (38a-1), (38a-3), (39a-4), (41a-5), (44a-4), (49a-5), (49a-6), (50a-5), (51a-3), (51b-2), (53b-2), (53b-3), (54a-1), (54a-4), (55a-1), (55a-3), (55b-2), (56a-3), (56b-5), (59a-1), (59b-3), (60a-2), (60b-2), (61a-3), (61a-4), (62b-2), (63a-1), (63a-2), (63a-4), (64a-2), (66b-2), (67b-2), (69a-3), (72a-2), (72a-4), (72a-5), (72b-1), (76a-5), (76b-1), (77b-1), (77b-3), (79a-4)	73

Osmanlı ekonomisinde kişiler ticari ilişkilerini sicile kaydederek yani resmîleştirerek haklarını korumaya çalıştıklarını görmekteyiz. Ekonomi hayatının içerisinde yer alan satış davalarında da bunları görmekteyiz. Satışlarda kişiler parasını, takas ya da rehin bıraktığı arazi, evi, kıymetli eşyalarının teminatını sağlamak ve değerini korumak için farklı satışlar uygulandığını görmekteyiz. Çünkü İslam hukukunda Müslüman halkın faizsiz para temin etmekte zorluklar yaşamaktaydılar ve bunu çözmek için faiz sayılmayacak bir usulle sermaye sahiplerine verdikleri krediye karşı bir teminat ve kazanç elde edilebilecek usuller ortaya çıkarıldı.³⁴ Bu usullerden biri olan *bey'-i bi'l-vefâ*'da bir malı belli bir süre içinde geri almak şartıyla satmak manasına gelmektedir.³⁵ İncelediğimiz sicilde de bir tane örneği tespit edilmiştir. Tanımda olduğu gibi bir malı belli bir süre içinde geri almak şartıyla geçici bir satış yapılmıştır. Eğer kişi ödemeyi yapmazsa kesin satışa dönüşeceği sicile kaydedilmiştir.

Diğer bir faizsiz sermaye sağlamak için *bey'-i bi'l-istiğlâl* satışı uygulanmaktadır. Bey'-i bi'l-vefâ'dan farklı bir satış şeklidir. Burada gerçekleşen satışta, kişi satın aldığı malın gelirinden yararlanmaktadır.³⁶ Bu satışta borç alan kişi malı satan ve malının kiracısı konumunda olmakta iken borç veren kişi ise malı borç alan kişinin borcunu ödeyene kadar satın alan ve kiraya veren konumdadır. Sonuç olarak malı satın alan kişi mala sahip olmuyor ve satılan mal sahibinden de çıkmamış oluyor. Burada borç veren kişi borcunun karşılığında teminat gösterilen mülkü ipotek ederek parasını güvence altına aldığını görmekteyiz. Verdiği borç karşılığında aldığı mülkü, borcu alan kişiye kiralarak faiz sayılmayacak bir usulle gelirden yararlanarak kârını sağlamış oldu. Eğer ki borcu alan kişi vadettiği süre içerisinde borcunu vermezse mülk sahîh satışa dönüşür. Bu satış ve şartları kadı huzurunda sicile kaydedilerek iki tarafın hakları korunmaya çalışılmıştır.

³⁴ Abdülaziz Bayındır, “Bey' bi'l-vefâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.6., (İstanbul: TDV Yay., 1992), s. 20.

³⁵ Bayındır, “Bey' bi'l-vefâ”, s. 20.

³⁶ Pakalin, “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, C.I, s. 215.

Sicilimizde ise bu satışla ilgili 13 hüküm içermektedir.

Son olarak sermaye sağlanmaya çalışılan satış türü *bey'-i bâtt-ı sahîhtir*. Bu satış türü en çok uygulanan ve tercih edilen olarak görülmektedir. Bu satışta kişi bizzat kendisi tarafından kesin olarak yaptığı satıştır.³⁷ Yani bu satışta satılan mal el değiştirmektedir. Sicilimizde ise bu satışla ilgili 73 hüküm içermektedir. Yapılan satışlarda cinsiyet, din, etnik köken gibi unsurlarla ayırım yapılmamıştır. Genel olarak bütün satışlarda kadın, erkek, Müslüman, gayrimüslim, farklı unvanlara sahip kişiler satışlarda bulunmuşlardır.

Sicildeki *bey'-i bâtt-ı sahîh* satışlarında en çok ev, gemi ve bağ satışları gerçekleştirilmiştir. Satılan malın özelliğine göre fiyat değişikliği görülmektedir. Aynı tür malın bile farklı özelliklere sahip olmasından dolayı fiyatları da farklılık göstermekteydi. Sicilde malın satışı çoğunlukla peşin olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca borçlanma şeklinde de satış akdî sağlanmaktadır. Bir kişi malı alırken ödediği meblağ ve kalan meblağı sicile kaydederek ödeyeceğini beyan eder. Genellikle bu gibi satışlarda kefiller bulunmaktadır. Kişinin ödememesi durumunda oluşan borcu kefil olan kişiden tahsil edilmektedir. Böylece satışta kişilerin hakları korunmaya çalışılmıştır.

3.2. Ekonomiye Dair Davalar

Tablo 2. Borç, alacak-verecek, kefil, rehin ve ortaklık davaları

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Borç	(1a-3), (1b-3), (1a-5), (1a-6), (1b-3), (2a-2), (3a-2), (3a-3), (3a-5), (3a-6), (5b-2), (7a-2), (8b-3), (8b-4), (9b-2), (10a-1), (11b-1), (11b-2), (11b-4), (11b-5), (12a-5), (12b-2), (12b-3), (14b-3), (16a-2), (16b-2), (16b-5), (17a-5), (17b-7), (18b-5), (20a-3), (20a-4), (20b-3), (21b-2), (21b-3), (22a-3), (22b-3), (23a-1), (23a-3), (23b-3), (24a-5), (24b-2), (25b-2), (26b-2), (27b-5), (28b-1), (29a-2), (29b-3), (31a-1), (31a-5), (31b-2), (32a-3), (33a-2), (33a-4), (33b-3), (34b-1), (34b-2), (34b-3), (35a-3), (35b-2), (37b-3), (38a-4), (38a-5), (38b-1), (39a-2), (39a-3), (39a-4), (40a-3), (40b-3), (42a-4), (43a-1), (43a-3), (43a-4), (43b-1), (43b-2), (43b-3), (44a-2), (44b-5), (45a-2), (45a-3), (46a-1), (46a-2), (46b-2), (47b-1), (48a-4), (50a-1), (51b-1), (51b-4), (51b-5), (52a-1), (52b-1), (52b-2), (54a-6), (54b-4), (55b-5), (56a-4), (56b-3), (57b-1), (57b-2), (57b-6), (58a-1), (58a-4), (58b-2), (58b-4), (59a-3), (62b-1), (62b-4), (63a-3), (64a-2), (64b-1), (64b-2), (65a-2), (65a-3), (65b-3), (66b-3), (67a-5), (68a-1), (68b-4), (69b-1), (70a-3), (70b-4), (71a-2), (71a-6), (71b-2), (72b-1), (72b-2), (75b-2), (76b-2), (76b-3), (78a-2), (78a-3), (78a-4), (78b-2), (78b-3), (78b-4), (79a-1), (79b-4), (79b-5), (82a-2), (82b-1).	140
Alacak-Verecek	(2a-3), (2b-1), (3b-2), (5a-1), (12b-3), (20b-6), (24a-5), (28b-9), (30a-4), (31a-3), (37a-3), (38b-1), (39b-3), (47a-3), (48a-3), (51b-1), (52b-1), (53a-1), (54a-2), (54a-3), (66a-1), (67b-2), (69b-1), (71b-2), (72a-3), (74a-1), (76a-1), (77b-2).	28
Kefil	(1a-5), (7a-2), (31b-2), (35b-2), (39a-2), (43a-4), (43b-2), (45a-1), (46a-1), (51b-5), (58b-2), (63a-3), (65a-3), (68b-4), (73b-1), (75b-2), (79a-5), (80a-1), 731(82b-1), (94a-1), (98b-2).	21
Rehin	(12b-2), (24b-2), (27a-2), (34b-3), (40b-3), (44a-2), (51b-4), (59a-3), (65a-3), (70b-4), (79b-3).	11

³⁷ Ali Bardakoğlu, "Bey' ", , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.6., (İstanbul: TDV Yay., 1992), s. 13.

Ortaklık	(20a-3), (20b-6), (24a-5), (31a-3), (33b-3), (37a-3), (37b-1), (38a-5), (44b-4), (45b-4), (48b-2), (55a-2), (56b-1), (59b-2), (64a-1), (66a-2), (72a-1), (72b-3), (74b-2), (74b-3), (74b-4), (77a-2), (77a-4), (77a-5), (79a-5), (79b-2).	26
----------	---	----

Osmanlı ekonomi hayatının sürekliliğinin sağlanması noktasında önem arz eden konulardan biri olan finansman teminidir ve bunu borçlanma yolu ile çözüm sağlanmaktadır.³⁸ İncelediğimiz sicilde borç ifadesi için *karz* ya da *deyn* terimleri kullanılmıştır. Ayrıca sicilde de kadı tarafından en çok borç hükümleri kaydı tespit edilmiştir. Yukarıdaki grafikte de diğer hükümlerle karşılaştırılması yapılarak borç hükümlerinin miktarı belirtilmiştir.

Toplam 140 borç hükmü tespit edilmiştir ve bu hükümler içerisinde borcuna karşılık kefil ve rehin hükümleri, alacak-verecek durumlarının yaşandığı görülmüştür. Alacak-verecek toplam 28 hükümde 4'ü borçtan dolayı oluşmuştur. Diğer hükümlerde ise vakfa ait bir mülkiyetin kiraya verilmesi, satış sonrası, ortaklık ilişkileri sonucu oluşan alacak-verecek durumları oluşmuştur. 21 kefil hükmünün 13'ü borca kefil olanlara yer verirken yapılan ortaklıklarda kefil ve verilen iltizama kefil olanların kayıtları tutulmuştur. 11 rehin hükmün birinde kendi istediği dışında mallarını rehin olunması, bir diğerinde bir malı başka bir mala karşı rehin etme, kalan 9 hükümde borcuna karşı kıymetli eşyaları rehin verme olayları kaydedilmiştir. 26 Ortaklık hükümleri içerisinde 3 hükümde borç konusu yer almıştır. Borçların miktarları, vadesi, borca karşı rehin ürünleri ve kefillerin isimleri dahi kaydedilirken borcun ne için alındığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılmadı. Ancak bu borcu ticari faaliyetlerde kullanmak için edinmiş olabilirler.³⁹

3.3 Gümrük

Tablo 3. Gümrük ile ilgili davalar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Gümrük	(3b-3), (6b-2), (7a-5), (12a-2), (12b-4), (24a-3), (36a-4), (37a-2), (40a-4), (48b-5), (95b-2), (98a-1), (98a-2)	13

Osmanlı ekonomisinin diğer bir kolu olan gümrük ise devletler arası ticarete sınırdan geçirilen malların kontrol edildiği ve geçiş sırasında geçirilen ürünlerden vergi alınarak devlete gelir sağlayan önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰ İncelediğimiz sicilde toplam 13 gümrük hükmü tespit edilmiştir. Bu hükümler içerisinde 2 ferman, 1 berat belge türü barındırmaktadır. İki fermanla gümrük için iltizam ifadesi kullanılmaktadır ve burada mukataa sisteminin uygulandığını söyleyebiliriz. İki fermanın diğer ortak noktası gümrükten ürün kaçırılmasını ve hazineye ekonomik olarak zarar vermesini önlemek adına verilen emirler içermektedir. Ayrıca fermanlarda gemilerin nerden nereye gittiği, gümrükte çalışan personel ve görevleri, gümrüğe gelen ürün ve uyulması gereken kurallar belirtilmiştir. Ele alınan beratla ise yasakçı tayini ve görevleri açıklanmıştır. Diğer hükümlerde ise ağırlıklı konu gümrükten mal kaçırılması üzerine kayda geçen davalar içermektedir.

³⁸ Bulunur, *Osmanlı Galata'sı (1453-1600)*, s. 271.

³⁹ Borcun ticari faaliyetlerde kullanıldığını bazı belgelerde tespit edildiğini açıklamıştır. Örnekleri için bkz. Bulunur, *Osmanlı Galata'sı (1453-1600)*, s. 272.

⁴⁰ Mübahat Kütükoğlu, "Gümrük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, (İstanbul: TDV Yay.) 1996, s. 263.

Bu belgelerle gümrük sisteminin işleyişini, personelinin kimler olduğu ve görevlerinin neler olduğunu, hangi ürünlerin ağırlıklı geldiği, hangi malların yasak olduğu, malların nerden nereye ne götürüldüğü, gümrük için uyulması gereken kanunlar ya da uyulmadığında verilen cezaların neler olduğu yani kısaca gümrük organizasyonun nasıl sağlandığını tespit edebilmekteyiz.

3.4. Vakıf Davaları

İslamiyet bizlere iyiliği ve güzelliği emreder. İslamiyet'in ana kaynağı olan Kur'an-i Kerim'de ise "Ve'l-tekun min kum ummetun yed'üne ilâ'l-hayri veye murûne bi'l-ma'rûfi veyenhevne 'ani'l-munkeri ve ulâ ike humu'l-muflihûn"⁴¹ ayeti ile bizlere iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk olmamız gerekliliği mesajını vermektedir. İslamiyet'in doğuşu ile atılan bu iyilik tohumları hayratlar, imaretler, vakıflar gibi yapılarla meyvelerini vererek insanlığa yararlı olunmakla beraber devletlerin de bunu desteklemesiyle sosyal devlet anlayışı oluşmuştur.

İslamiyet'in ilk dönemlerin de beytü'l-mâl tarafında yapılan cami ve mescitlerle başlayan vakıflar, İslâm coğrafyasını hayır kurumlarıyla donatmıştır. Bu kurumların gelişmesi sonucu ortaya çıkan yapılar şehirlerin bir form kazanmasına katkıda bulunmuştur. İmaret adı verilen bu yapılar şehirleşme ve kamu hizmetleri ile vakfın amacına ulaştığını bizlere göstermektedir.⁴² Türk, Moğol, Müslüman, Fars, Arap ve Bizans gibi devletler imaretlerin minyatür modelini oluşturmuşlardır, Osmanlı ise geliştirmiştir. Çünkü Osmanlıların işçilik takıntısı, imaretlerin gelişmelerini sağlayan daha kısa vadeli etkenlerden biriydi. Bu takıntı Osmanlıların imparatorluk genelinde gıda malzemeleri stokunu denetim altında tutma çabalarından kaynaklıdır. Gıda maddelerinin ve yemeklerin belli yerlere ve kimselere yönlendirilmesi, ayrıcalık tanınan (ya da tanınmayan) sınıf ve statüleri güçlendiriyordu. İmaretlerde, işçiliğin yolları uzun süreli vakıf kurma uygulamasıyla keşişti. Vakıflar geniş bir yelpazeye dağılan kurum ve hizmetleri, en açık olarak da dua etmek ve öğrenmekle ilgili olanları destekledi.⁴³

İncelediğimiz sicilde 77 hükümde vakıflar işlenmiştir. Bu hükümlerin içerisinde 10 ferman ve 2 berat yer almaktadır. Geri kalan hükümlerde ise vakıfla ilgili davalar görülmüştür. Vakıf davalarında en çok görülen vakfa ait ev, dükkân gibi mülklerin kiraya⁴⁴ verilmesi ve kiradan kalan borcun talebi ya da kalan borcun kaydı, borcun bittiğine dair kayıtlar alınmıştır. Bu vakıflara icâreteinli vakıflar denilmektedir.⁴⁵ Bu tür vakıfların günümüz bankaları gibi kişilere borç sağladığını görmekteyiz.⁴⁶ Şahıslar, vakıftan kiraladıkları mülkiyeti resmî belgeye dökmek için temessük talebinde bulunma ve belgeyi aldığına dair hükümlerde sicilde yer almaktadır. Ayrıca 63b-3 hükmünde kişi kendi kurduğu vakfın gelirini Medine yoksullarına vakfederek hayri⁴⁷ vakıf kurmuştur.

Karşılaştığım farklı vakıf konularında biri ise şahısların kendi vakıflarını vakfederken şartlar koymasındır. 4a-1 hükmünde bir kişi evini şartlarla vakfeder. Evi, yaşadığı sürece kendisi, sonra eşi ve çocukları, kendi soyunun tükenmesinden sonra özgür köleleri ve onların çocukları kullanacaktır. Ancak kölelerinin soyunun tükenmesinden sonra evin geliri Medine yoksullarına verilecektir. 7b-2 hükmünde ise Cafer Çelebi evladiye vakfının şartları içerisinde yer alan

⁴¹ Kur'an-ı Kerim, el-Bakara 104, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), s. 62.

⁴² Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, (İstanbul: TDV Yay., 2012), s. 480.

⁴³ Amy Singer, "*Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaretini*", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 186.

⁴⁴ G.Ş.S., no. 3b-2, 5a-2, 11b-5, 33b-2, 46b-4, 53a-3, 53b-1, 54b-4, 61a-1, 70b-1, 73a-4.

⁴⁵ Ahmed Akgündüz, "İcareteyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, (İstanbul: TDV Yay., 2000), s. 389.

⁴⁶ G.Ş.S., no. 1b-3, 17b-7, 18b-5, 21b-2, 23a-1, 23a-3, 40b-3, 43b-2, 59a-3, 63b-3, 64b-2, 65a-3, 66a-2, 71b-2, 79b-5, 84b-1,

⁴⁷ Ömer Faruk Teber, "Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi", *Dini Araştırmalar*, C IV, S XII, s. 202.

sahibinin soyundan gelenlerin mütevellilik yapma hakkı verilmiştir.

34a-1 hükmünde Halime Hatun Kasımpaşa'ya bağlı Emir Ali Mahallesi'nde bulunan evini vakfetmiştir. Vakfiye koşullarına göre de evi yaşadığı sürece kendisi sonra eşi kullanacak, onun da ölümünden sonra ev geliri bulunduğu mahallenin avarız vergisini karşılamak üzere kiralanacak ve mahalle sakinleri isterse bu parayı faizle işleterek gelirini yine avarız vergisini karşılamada kullanabilecektir. Halime Hatun, bir İslâm hukukçusunun görüşüne dayanarak vakfiyenin geçersiz olduğunu ileri sürer. Müteveli ise iki İslâm hukukçusunun görüşüne göre bozulmayacağını ileri sürer. Mahkeme vakfiyenin bozulmayacağına karar verir. Vakıflarda faiz ile işletilmesine izin verildiği görülmektedir.

Sicilin içerisinde daha önce satış kısmında bahsettiğimiz bey' bi'l-istiğlâl satışının¹³'nün 10'u vakıflar tarafından sağlanmıştır. Şahıslar vakıflardan borç para alarak, ipotek ettikleri mülkiyetlerini vakfa kira ödeyerek mülklerini kullanmaya devam etmişlerdir. Borç alınan bu vakıflara para vakıfları denilmektedir.⁴⁸ Ayrıca şahısların kendi zürriyetlerini korumak için kişiler ölmeden kurdukları vakıfların gelirlerini kendi soyundakilere bıkabilmektedirler.⁴⁹ İncelediğimiz sicilde de evlatlık vakıfları yer almaktadır.⁵⁰

3.5. Köle Davaları

Tablo 5. Köle ile ilgili davalar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Azat Edilme	11(2a- 1), 300(30b-4), 746(86b-3)	3
Satış	24(3a-5), 49(6a-3), 98(10b-3), 142(15a-4), 189(19b-4), 291(29b-4), 299(30b-3), 306(31b-1), 391(41b-4), 408(43b-4), 481(51a-2), 517(55a-3), 637(69a-3)	13
Gasp	534(57a-2), 601(65a-1)	2
Emanet	81(9a-2), 734(83a-2)	2
Suçta Karışma	228(23b-2), 245(25a-3), 716(79a-2)	3

Osmanlı Devleti yaptığı fetihlerin sonucunda savaştan elde ettiği esirleri köleleştirerek bunları çeşitli alanlarda istihdam etmiştir. Örnek verecek olursak elde ettiği esirlerden ordu kuruldu, orduya alınmayanlar ise tüccarlar tarafından esir pazarlarında satılırdı. Osmanlı'da esir satışları bazı kurallara bağlanmış olup köle ticaretini düzenleyen ve bu işle uğraşan birçok kişi bulunmaktadır.⁵¹ İncelediğimiz sicilde orduya alınmaya dair bir hüküm bulunmayıp kölelerin satışı, azat edilmesi, evlenme izni verilmesi, emanet verilmesi, suçta karışmaları üzerine hükümler yer almaktadır. Köle ile ilgili toplam 24 hüküm bulunmaktadır, hükümlerin ağırlıklı konusu kölelerin satışlarıdır. Diğer yoğunlukta olan konu ise kölelerin suçta karışmasıdır. Bu hükümlerde

⁴⁸ Mehmet Bulut, Cem Korkut, "Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri", *İslam Ekonomisi Ve Finansı Dergisi*, C. II, S 1, s. 55.

⁴⁹ Ö. Lutfi Barkan, "Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar", İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. VI (1940), s. 168.

⁵⁰ G.Ş.S., no 27, s. 9b-2, 15b-3, 41a-1, 45a-1, 45b-2, 49a-4, 55b-4, 58a-4, 72b-2, 78b-4.

⁵¹ İzzet Sak, "Şer'îye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. Ve 18. Yüzyıllar)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1992), ss.14-16.

kölenin özellikleri, ırkı, fiyatı, kimden kime satıldığı bilgileri içermektedir.

3.6. Ceza Davaları

Tablo 6. Suç davaları ile ilgili kayıtlar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Cinayet	200(20b-2), 214(22a-2), 327(35a-1), 328(35a-2), 335(35b-3), 554(59b-1), 617(66b-4).	7
Darp, Şiddet, Hakaret ve Tehdit	30(3b-5), 97(10b-2), 114(12b-1), 118(12b-5), 238(24b-1), 347(37a-1), 373(39b-5), 434(46b-1), 465(49b-1), 494(52b-3), 635(69a-1), 697(77a-1), 711(78b-1).	13
Mülk Zapt Etme	7(1b-1), 8(1b-2), 96(10b-1), 203(20b-5), 241(24b-4), 247(25b-1), 320(33b-1), 339(36a-2), 396(42a-5), 467(49b-3), 470(50a-2), 534(57a-2), 552(59a-2), 564(60b-1), 618(67a-1).	15
İftira	318(33a-3).	1
Kaçakçılık	117(12b-4)	1

Suç davaları toplumdaki bozulmaları ve bozulmalara yönelik önlemler, dönemin genel durumu hakkında bizi bilgilendirmektedir. Bu suç durumları karşısında Osmanlı Devleti, şer'î ve örfî hukukla önlemeye çalışılmıştır. İlk grupta yer alan adam öldürme ve vücut bütünlüğüne zarar verme “had suçları” dediğimiz suçlar olup şer'î hukuk ile cezalandırılır iken ikinci grupta ise bu suçların dışında kalan suçları “tazir” dediğimiz suçlar olup kanunnameler ile cezaları düzenlenmiştir.⁵² Bu suç davaları sicilin küçük bir kısmını kaplamaktadır. Suç davaları içerisinde 7 cinayet, 13 darp, şiddet, hakaret ve tehdit, 15 mülk zapt etme, 1 iftira, 1 kaçakçılık olmak üzere toplam 37 hüküm içermektedir. Bu davalar sicilin küçük bir kısmını kapsadığını görmekteyiz. Bu durumda bölgede suç oranlarının az olduğunu söyleyebilir ya da kanunlardan baskın olduğunu ve bu yüzden suç işlemeye cesaret olmadığını söyleyebiliriz.

3.7. Aile Hukuku İlgili Davalar

Tablo 7. Aile hukuku ilgili davalar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Evlilik	(41b-3), (44b-6), 498(53a-4), (57b-5), (58a-3)	5
Boşanma	(8a-5), (8b-2)	2
Nafaka	(1a-1).	1

⁵² Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), s. 99.

Mehir	(26b-4), (29a-4), (49a-1), (56a-2), (63b-1), (65b-2), (73a-3), (76b-5), (79b-1).	9
Miras	(9b-3), (12a-1), (12a-4), (13b-1), (15a-1), (15a-5), (18b-6), (19a-3), (26b-1), (40a-1)	10

Ayrı cinsten iki insanın sürekli olarak birlikte yaşamak istemelerinin örf ve âdet veya yasa ile tanınmasına evlenme denir. Evlenmenin gerçek amacı bir aile kurmak ve bu aile içinde çocuk sahibi olarak cinsini sürdürmektir. Osmanlı Devleti'nin kuruluştan bir süre sonra kadılar nikah akdini kıymakla görevlendirilmiştir. Kadı nikâhı kıyarak sicile kaydeder ve *hüccet-i nikâh* adlı bir belge düzenlenirdi.⁵³ İncelediğimiz sicilde 5 hükümde evlilik ile ilgili kayıt içermektedir. İslamiyet ile devam eden evlenme, kanunlarla kişilerin haklarını korumaya çalışmıştır. Kadın evlenirken eşinin ölmesi ya da boşanması durumunda mağdur olmaması için ve erkeğin kadının üzerinden elde ettiği haklara karşılık olarak erkeğin kadına değerli bir şey vermesi gerekmektedir, buna *mehr* denilir.⁵⁴ Sicilde de 9 hüküm de mehr konusu yer almıştır. Ayrıca İslâm hukukunda evlilik dört nedenle sona ererdi; ölüm, boşanma, fesih ve lian. İncelediğimiz sicilde aile hukuku içerisinde boşanma en az konu olarak yer almaktadır. Ölen kişi var ise aile içerisinde kişinin arkasında bıraktığı mülkiyet paylaşımı yani miras davası yaşanmaktadır. Aile hukukunda en çok hüküm bulunduran konudur.

3.8. Muhallefât

Tablo 8. Muhalefat ile ilgili davalar

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Muhallefat	(7b-3), (9a-4), (14a-2), (22b-2), (25b-1), (27a-1), (34b-1), (44a-1), (47b-2), (49b-2), (57a-1), (59b-5), (69a-2), (79b-1)	14

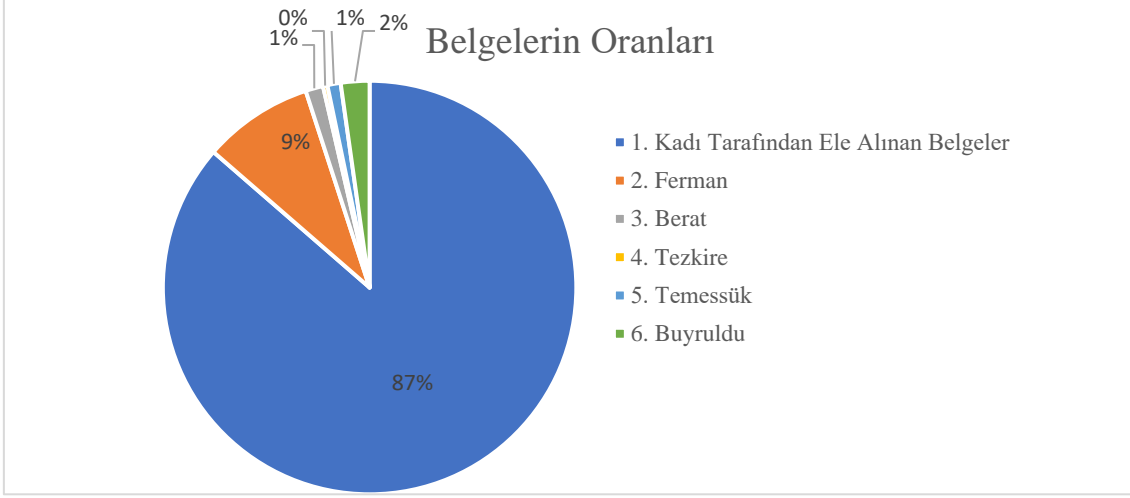
Muhallefât, kelime anlamı geride kalan geriye bırakılan anlamına gelmektedir.⁵⁵ Sicillerde ise ölen kişinin arkasında bıraktığı eşyaların kayıtları tutulduğunu görmekteyiz. İncelediğimiz sicilde de toplam 14 kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlar içerisinde ölen kişinin arkasında bıraktığı mal ve mülkü varislere kalması ve varislerin şahitlerle kanıtlandığını gösteren hükümler yer almaktadır. Ölen kişiye ait kıyafet, eşya, değerli madenler, para, ev, gemi, köle gibi meta'lar karşımıza çıkmaktadır. Ölen kişinin arkasında bıraktığı mal varlığı kişinin ekonomik durumu hakkında bizi bilgilendirmekle birlikte kişinin unvanı ile de tespit edebilmekteyiz. Ölen kişinin varisi yok ise malı beytü'l-mâl tarafından el konulmaktadır. Ancak daha sonra varisleri ortaya çıktığında ise varisi olduğunu şahitlerle kanıtlayarak muhallefâtı talep edebilmektedir. Ayrıca ölen kişinin muhallefâtını yanında bulunan bir kişi emanet olarak alındığını ve daha sonra varisleri ortaya çıkıp talep edildiği iki hüküm yer almaktadır. Muhallefâtın varisleri, kendi aralarında biri diğerine payını sattığı tespit edilmiştir.

⁵³ Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, ss. 111-120.

⁵⁴ Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, s. 117.

⁵⁵ Tahsin Özcan, "Muhallefât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, (Ankara: TDV Yay., 2020), s. 405.

4. 27 Numaralı Galata Şer'iyye Sicilinin İkinci Kısım

Şekil 2. Kadı Tarafından Ele Alınan Belgeler ile Diğer Belgelerin Oranlar

79. Varaktan 100. Varağa kadar olan aralık ise defterin ikinci kısmını oluşturmaktadır. 79. Varak 1014 Safer ayının üçüncü günü ile başlamakta 100. Varak 1014 Safer ayının ikinci gününde son kayıt alınmıştır. 79. Varak ile 100 varak arasında kronolojik gitmemektedir çünkü farklı konularla gönderilen bu belgeler gönderildikleri günün tarihini taşımaktadır. Kadı da belgenin geldiği makamdan hangi tarihte gönderilmiş ise o tarih ile kaydetmektedir.⁵⁶

İkinci kısım belgeler ise, devlet merkezinden gönderilen veya kadının çeşitli makamlarla yazışmaları kaydedilir. Bu kısım önem arz etmektedir. Çünkü merkezden gönderilen emirlerde yapılması istenen şeyler ve karşı karşıya kaldıkları durumlar konusunda (savaş hazırlığı, alınması gereken vergiler) alınmak istenen önlemler olabilmektedir. Bu kısımda ferman, berat, buyruldu, tezkire, temessük ve arz-hal gibi belgeler yer almaktadır. Bu belgeler kadının eline geçer geçmez deftere kaydedilmektedir. İncelediğimiz defterde; fermanlar 50, berat 8, tezkire 2, buyruldu 13, temessük 6 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar defterin son kısımlarında yer almanın yanı sıra azınlık durumundadır. Defterin ilk kısmında yer alan hükümlerle aynı tarihler içerisinde vuku bulunmaktadır. Kadı defterin ilk kısmına yaşanan davaları kaydederken ikinci kısmına da kendisine gönderilen ve yapılması istenilen emirleri kaydetmiştir.

⁵⁶ Orhan Avcı, "Şer'iyye Sicilleri Toplu Kataloglarında Tarih Tespiti", *Erdem Dergisi*, C.12, S.34, (1999),s. 54.

Tablo 9: Kadı tarafından deftere kaydedilen belgeler

Kayıt Konusu	Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Ferman	(81b-1), (81b-2), (83b-1), (84b-1), (84b-2), (85a-1), (85a-2), (85b-1), (86a-1), (86b-1), (86b-2), (88a-3), (88b-1), (88b-2), (89a-1), (89a-2), (89b-1), (90a-1), (90a-2), (90a-3), (90b-1), (91a-1), (91a-2), (91b-2), (91b-3), (92a-1), (92a-2), (92b-1), (92b-2), (93a-1), (93a-3), (93b-1), (93b-2), (94b-1), (95a-1), (95a-2), (95b-1), (95b-2), (96a-1), (96a-2), (96b-1), (97a-1), (98a-2), (99b-1), (98b-2), (99b-4), (100a-3), (100a-4), (100b-1), (100b-2)	50
Berat	(83b-2), (88a-1), (88a-2), (90b-2), (93a-2), (94a-1), (97b-1), (98a-1)	8
Tezkire	(94a-2), (96b-2)	2
Temessük	(25a-4), (58a-2), (70a-4), (75b-1), (96b-3), (99a-4)	6
Buyruldu	(84b-3), (86a-2), (89b-2), (91b-1), (94a-3), (94a-4), (99a-1), (99a-2), (99a-4), (99a-5), (99a-6), (99b-2), (99b-3)	13

4.1. Ferman

Ferman, Dîvân-ı Hümâyün veya Paşakapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerinin (buyruk) genel adıdır.⁵⁷ Defterin ikinci kısmında yer alan ve merkezden gönderilen belgeler içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. İncelediğimiz fermanları dört gruba ayırabiliriz. İlk grup fermanlar, o dönemde yaşanan problemleri ve şahıslar bu problemlerini arzuhal ile padişaha bildirmelerinin sonucunda padişah bu problemin çözümü için verdiği emirleri ihtiva eder. İkinci grupta, kişilerin taleplerini merkeze iletmeleri doğrultusunda kabul edilmesiyle çıkan emirler, üçüncü grupta bizzat merkezden dönemin ihtiyaçlarını karşılaması için çıkan emirler, dördüncü grupta ise kişilerin şikayetlerini merkeze bildirmesi ve belge talebinde bulunarak merkezden de belgenin verilmesi emrini içermektedir.

İlk grup fermanların içerisinde yer alan şikayetler içerisinde kişilerin elinde cizye verdiklerine dair ellerinde temessükleri olmasına rağmen ikinci kez cizye istenmesi, değirmen taşlarının iltizama verilmesi ve mültezimlerin taşları istedikleri fiyata harç etmesi, köprücünün vergiden muaf olunması ve rencide edilmemesi, elinde hüccet belgesi olmasına rağmen vakıftan alması gereken miras hakkının verilmemesi, fetvası olduğu evi kendisine verilmemesi, vakıf dükkanlarının bazıları meclise gelerek dükkanlarda fiçilerin içi yağ dolu olup ancak dükkanlarında ocak olmadığı halde ateş yakıldığı bildirilmiştir ve bunun üzerine ocak olmayan

⁵⁷ Kütükoğlu, "Ferman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, (İstanbul: TDV Yay., 1995), s. 400.

verde ateş yakılmaması emri verildi, halktan zorla cizye toplanmasına rağmen eksik cizye çıkması, hamır emini ve ortakları halktan zorla para toplaması, Galata'da bulunan tavukçular Matbah-ı âmirede sürekli tavuk vermeleri karşılığında tekâlif-i örfiyeden mu'af ve müsellemler olurlar ve kazma kürek ve otluk ve abâ ve çûka teklif edilmiştir ancak tekliflere karşı çıkanlar olmuştur. Vakfa ait iskeleye zarar verme, vergi kaçırma, balıkhanede artan balıkların vergisi verilmeden gizlice satılması, her sene sefer-i hümayûn gerekli olan şeyler için kazma ve kürek akçesi yeterli miktarda tersâne-yi âmireye gelmemesi, başhâneye ta'yîn olunan bâşdan ve paçaların kasablar kimseye satılmasını diye emir verilmişken bâş meyhânegiler alıp meyhânelerinde satmaları, Hıdırellez zamanında meyhâne bâşına sekiz altın vermeye razı olub meşin talep etmişlerdir ve Hücet-i şer'iyeye verilmiş ve delâliye, musaddariye ve cerime vermelerine rağmen hücet-i şer'iyeye razı olmayıp rencide edilmişlerdir, gümrüğe eksik mal yazdırma, zahireleri izinsiz götürme, mahalle imâmları ve müezzinleri ölen kişileri haber vermeyip gizlice ölümleri kaldırmaları, daha önce gümrüğü vermelerine rağmen muhtesibler ve yanlarında olan nâibler defterleri vermemekle aralarındaki çatışma sonucu metanın zayi olması, debbâğlar arzûhâl sunup Karadeniz'den geldiklerinde perişan edildiklerini bildirdikleri ve bu şikayetlerinin çözülmesi için padişah emirler göndermiştir.

İkinci grup içerisinde kişilerin taleplerini merkeze iletmesi sonucunda kabul edilmesiyle çıkarılan emirler bulunmaktadır. Bununla ilgili iki belge karşımıza çıkmaktadır. İlk belgenin konusu vergiden muaf olan kişinin harâç ve avâriz defterinden ihraç edilme talebi, diğer belge de ise yevmi yirmi iki akçe ulufeye sahip olan yeniçeri merkeze arzuhâl sunup birçok görevde bulunduğunu Galata emini yanında devlet için mal tahsili yapmak üzere istihdam olmak istediğini bildirdiği ve bu talepler doğrultusunda merkezden verilen kararları içeren fermanlardır.

Üçüncü grupta devletin ihtiyaçların karşılanması için çıkarılan emirler yer almaktadır. Burada dönemin ihtiyaçları ve buldukları durumları tespit edebilmekteyiz. Özellikle bu dönemde Macaristan ve doğu üzerine sefere çıktığı için gerekli ihtiyaçlar ve hazırlıklar yapıldığını görmekteyiz. Seferin ihtiyaç ve hazırlık kısmında birçok verginin toplanmasına dair emirler var özellikle olağan üstü durumlarda yani savaş dönemlerinde toplanan avarız vergisi belirtilmiştir. Bunun dışında donanmanın çıkması için ihtiyaçlarını karşılanması ve kürekçi bedellerinin toplanması, hisar ve levend kayıklarının muhafaza edilmesi, sefer için yiyeceklerin toplanması, marangoz, kürekçi asker alımlarının yapılması için de kadıya gönderilen fermanlar ihtiva etmektedir. Bu tür şümüllü fermanların ülke geneline gönderilmesiyle deruhte olan kadılar ihtiyaçları karşılayarak savaş organizasyonunun nasıl sağladıklarını da görmekteyiz.

Dördüncü grupta ise kişilerin şikayetlerini merkeze bildirip belge talebinde bulunması doğrultusunda merkezin belgenin verilmesi emirinin yer aldığı hükümlerdir. Bu belgeler, hükümlerin içerisinde emr-i şerif, hücet-i şerriye ve hükm-i şerif ifadeleri ile yer verilmiştir. Bu belgeleri şahıslar çeşitli sebeplerden dolayı istemiştir. Bu sebepler içerisinde beytü'l-mâln şahsın metasına el koyması ile tekrar talep edip kendisine ait olduğunu belirtmek için belge talebini görmekteyiz. Ya da kişiler bir kere cizye vermelerine rağmen ikinci kez cizye istenmiş, tekrar cizye ödememek adına belge taleplerini görmekteyiz. Bu belgeleri talep eden kişiler kendilerine ait ya malı ya da haklarını korumaya çalıştıkları için istemektedirler.

Berat, bir memuriyete tayin, bir gelirden tahsis, bir şeyin kullanılma hakkı, bir imtiyaz veya muafiyetin verildiğini gösteren ve padişahın tuğrasını taşıyan belge olup ancak tuğranın sahibi olan padişahın saltanatı süresince geçerli olmaktadır.⁵⁸ Sicilde 8 hüküm içermektedir. Bu hükümler mütevellî tayini, zaviyeye şeyh tayini, bozahânenin iltizama verilmesi, kişiye mukataa verilmesi, gümrük amillerinin görevlerinden bahseden ve tekâlif-i örfiyeden muaf olduklarına dair berat örnekleri içermektedir.

4.2. Diğer Belgeler

⁵⁸ Kütükoğlu, "Berat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, (İstanbul: TDV Yay., 1992), s. 472.

Tezkire, kelime anlamı olarak “tezekküre vesîle olan şey” manasına gelmektedir.⁵⁹ Osmanlı diplomatîğinde ise aynı şehir ve kasabada yer alan resmî daireler arasında ya da halk arasındaki haberleşmeyi sağlayan belgeyi ifade etmektedir.⁶⁰ Sicimilizde 2 hüküm yer almaktadır. 793(96b-2) hükümde Galata ve Marmara’da bahsi geçen karyelerde bulunan şıraların vergisi Simoyi veledi İshâk, Minol ve Hayim nâm Yahudilerin resmîni ödedikleri, verecekleri kalmadığına dair tezkire verilmiştir. Diğer hüküm olan 783(94a-2) Gurebâ-i yemîn’den oğlu Bayrâm emekdâr olduğunu bildirip Galata’nın subâşılığını kendisine verilmesini rica ettiği bir tezkire yer almaktadır.

Temessük, belge diplomatîği dilinde borç verilmesi, borcun ödenmesi, bir şeyin teslim edilmesi veya teslim alınması gibi durumlarda karşı tarafa verilen belgeyi ifade etmektedir.⁶¹ İncelediğimiz sicilde toplam 6 hükümde bu belgeye rastlamaktayız. Hükümlerin içerisinde bir şeyin alınmasına, borçlarının kalmadığına, bir yeri kiraladıklarına, debbağların temessük taleplerine dair temessük hükümleri içermektedir. Bunların dışında 544(58a-2) hükmünde ise tanının içerisinde yer almayan bir kayıt vardır. Bu kayıta Venedik balyosu olan Evnad(?) Yanbol(?), emân dileyen Yakoy veledi Mito’nun Kıbrıs Beylerbeyisi olan Ca’fer Paşa elinde esir bulunduğunu ancak Venedik’e bağlı yerlerde bulunursa özgür bırakılmasını ve rencide edilmemesi için temessük talep etmiştir.

Buyurmak kelimesinden türeyen buyruldu, merkez ve taşrada yazılanlar olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Taşrada yer alan kadılara kazaî ve idarî olarak bir üst makamı olan kazasker ve sadrazamlar tarafından buyruldu gönderilmektedir. Kadılar da gelen buyrukları sicillere kaydederdi.⁶² İncelediğimiz sicildeki buyruklular da imam ve müddrisin mühürlerini vermesi, kalp akçe ile gümüş akçe karışımı akçelerin yazılıp gümüş arayıcılarına teslim edilmesi, kale ve hendeklere boş şeylerin atılmaması ve atılanların temizlenmesi, yapılacak deniz seferi için duyuru yapılması, subâşılığını isteyen birine bu makamın verilmesi, devlete peksimet yapılması, fırın işleten kişiyi rencide edilmemesi, hamır eminliğini bir şahsa verildiği, tersane amirinin kişileri toplama görevi verilmesine dair konular içermektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti asırlar boyunca tek çatı altında farklı dil, din, etnik yapı ve kültürde kişileri barındırarak bir düzen oluşturmuştur. Bu kadar farklılığı uzun bir süre bir arada tutmasında yönetim ve hukuk anlayışından kaynaklı olmaktadır. Bunun tespiti incelenen şer'iyeye sicilindeki davalarda ve fermanlarda tecessüs etmektedir. Bu şer'iyeye sicilleri bizlere sadece bu iki konu hakkında bilgi vermemektedir, ayrıca dönemin sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel tarihi gibi muhtelif konular hakkında da bilgiler ihtiva etmektedir. Bu kayıtları tutan kadı, verdiği hükümlerle ve merkezden gelen emirlerle taşra teşkilatını tanzim etmektedir.

İncelenen 27 numaralı Galata şer'iyeye sicili H.1013-1014 (M. 1604-1605) yılları arasında beş aylık bir süreçte, toplam 827 hüküm kaydı tutulmuştur. Bu yıllarda I. Ahmed’in tahtta bulunduğu döneme tekabül etmektedir. Sicilin büyük kısmı hüccetlerden oluşmakta ve bu hüccetler farklı konular içerdiği için o yılda Galata’da gerçekleşen olaylar hakkındaki verilere ulaşmaktayız. Sicili incelerken iki bölüme ayırdık; kadı tarafından ele alınan ve merkezden gönderilen belgeler. Sicilin birinci bölümünde yani kadı tarafından ele alınan belgelerde yer alan suç davaları içerisinde cinayet 7, darp, şiddet, hakaret ve tehdit 13, mülk zapt etme 15, iftira 1,

⁵⁹ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 1998), s. 245.

⁶⁰ Pakalin, “Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, C.3, s. 491.

⁶¹ Kütükoğlu, “Temessük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, (İstanbul: TDV Yay., 2011), s. 413.

⁶² Ekrem Tak, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2009), s. 247.

kaçakçılık 1 ve kölelerin de suça karıştıkları 3 hüküm olmak üzere toplam 38 hüküm ile sicilin azınlık konularını oluşturmaktadır. Suç işleyenlerin suçlarının tespiti ile cezaları verilerek bölgede toplum düzeni ve asayiş büyük ölçüde sağlanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Diğer hüccet kayıtlarında aile hukuku ile ilgili nikah akdi, boşanma, mehir, nafaka ve miras ile ilgili kayıtlar yer almaktadır. Köle ve muhalefat da sicilin azınlık konuları içerisinde bulunmaktadır.

Sicilin çoğunluğunu oluşturan ve büyük başlıklarından biri olan ekonominin alt başlıklarında satış, borç, alacak-verecek, kefil, rehin, ortaklık, gümrük, vakıf gibi konular yer almaktadır. Bu konular içerisinde 140 hükümle borç davaları çoğunluğu oluşturmaktadır. Ağırlıklı bir diğer konu satış davaları ise satış akdine göre değişiklik göstermektedir. Bu satış çeşitleri ise bey' bi'l-vefâ 1, bey' bi'l-istiğlâl 13, bey'-i bâtt-ı sahîh 73 toplam 87 satış hükmü yer alırken diğer konular olan vakıf 77, gümrük 13, rehin 11, kefil 21, alacak-verecek 28 hüküm ihtiva etmektedir. Kadı tarafından ele alınan konular içerisinde çoğunluğu ekonomi olduğunu görmekte ve Galata'da ekonomik hayatın canlılığını tespit etmekteyiz. Bu ekonomik canlılık Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethinden sonra diğer devletlerle siyasi ilişkilerinden dolayı verilen kapitülasyonlardan kaynaklıdır. Verilen kapitülasyonlar sonucunda ekonomik ayrıcalık tanım devletler, Osmanlı toprakları sınırlarında yer alan Galata'ya gelerek ticari hayatın içerisinde rol almışlardır. Galata, bu şekilde serbest bir liman haline gelerek Avrupa mallarının ve bankalarının yer aldığı başlıca ticaret merkezi olmuştur. Rum, Ermeni ve Yahudiler akın halinde Galata'da toplanmaya başladılar ve şehrin etnik yapısı değişerek Levanten denilen kozmopolit bir tip ortaya çıkmıştır.

Sicil ilk kısmını oluşturan hüccet kayıtlarını incelediğimizde görülen davada, davalı ve davacı olan şahısların isimleri, varsa unvanları, şahitler, davanın konusu, verilen karar ve şühûdü'l-hâl kısımlarından oluşmaktadır. Buradaki amaç şahısların haklarını hukuksal olarak kayıt altına alarak korunmaya çalışıldığını görmekteyiz. Davalarda farklı etnik yapı, din, cinsiyete sahip kişiler kadıya başvurarak kendi haklarını teminat altına almışlardır. Görülen davalarda Müslüman ve gayrimüslimin, kadın ve erkek fark etmeksizin herkes mahkemeye başvurma hakkına sahipti. Sicilin ikinci kısmını oluşturan merkezden gönderilen belgeler ise merkezden çıktığı tarih ile kadı defterine kaydedilir. Bu tür belgeler genellikle merkezden gönderilen emirleri, atamaları, imtiyazları, bir şeyi kullanma hakkının verildiğine dair bilgiler içerir. Bu belgeler ferman, berat, buyruldu, tezkire, temessük, arz-ı hâl isimleri ile sınıflandırılmıştır. Bu kayıtlarda emir var ise emrin kime ya da kimlere gönderildiği ve verilen emir yer almaktadır. Bu belgelerin kısımların da hüccetler gibi şahitler ve şühûdü'l-hâl kısmı yoktur, sorumlu kişiler ve kararları içerir.

KAYNAKLAR

- Kur'ân-ı Kerim. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.
- «27 Numaralı Galata Şer'iyye Sicili » İstanbul, Hicrî 1013-1014/ Miladî 1604-1605.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimaî Tarihi* . Ankara: Tekin Yayınevi, 1979.
- Akgündüz, Ahmed. «İcareteyn.» *DİA*, 2000: 389-391.
- . *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* . İstanbul: Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, 2013.
- Akgündüz, Ahmet. *Şer'iyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*. Cilt 1. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları , 1988.
- Akın, Nur. *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Litaratür Yayınları, 1998.
- Atar, Fahrettin. «Kadı.» *DİA*, 2021: 66-69.
- . «Meclis-i Şer'.» *DİA*, 2003: 338-341.

Atâyî, Nev'izâde. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmîleti'ş-Şâkâik (Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli)*. Çeviren Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı , 2017.

Avcı, Orhan. «Şer'iyye Sicilleri Toplu Kataloglarında Tarih Tespiti.» *Erdem Dergisi*, 1999: 45-73.

Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli* . Ankara: TDV Yayınları , 2020.

Bardakoğlu, Ali. «Bey'.» *DİA* 6 (tarih yok): 13-19.

Barkan, Ömer Lütfî. «Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar.» *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1940: 156-181.

Bayındır, Abdülaziz. «Bey' bi'l-vefâ.» *DİA* 6 (1992): 20-22.

Bostan, İdris. «Kapudan Paşa.» *DİA*, 2001: 354-355.

Bulunur, Kerim İlker. *Osmanlı Galata'sı (1453-1600)*. İstanbul: Bilge Kültür, 2014.

Dursteler, Eric R. *İstanbul'daki Venedikliler* . Çeviren Taciser Ulaş Belge. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.

Goffman, Daniel. *Osmanlı Dünyası ve Avrupa*. Çeviren Ülkü Tansel. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.

Gür, Ahmet Refik. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi* . İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Halaçoğlu, Yusuf. *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK, 1991.

İnalçık, Halil. *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar)*. Cilt 1. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.

—. *İstanbul Tarihi Araştırmaları* . İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

İpşirli, Mehmet. «Bilâd-ı Selâse.» *DİA*, 1992: 151-152.

Kütükoğlu, Mübahat. «Berat.» *DİA*, 1992: 472-473.

—. «Ferman.» *DİA*, 1995: 400-406.

—. «Temessük.» *DİA*, 2011: 413-414.

Kütükoğlu, Mübahat. «Gümrük.» *DİA*, 1996: 263-268.

—. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 1998.

Mantran, Robert. *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitapevi, 1995.

Mardin, Ebul'ulâ. «Kadı.» *İslam Ansiklopedisi*, 1977: 42-46.

Mehmet Bulut, Cem Korkut. «Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri.» *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2016: 55-76.

Ortaylı, İlber. «Galata.» *DİA*, 1996: 303-307.

Pakalin, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt 1. İstanbul: MEB Yayınları, 1983.

—. *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt 3. İstanbul: MEB Yayınları, 1983.

Sak, İzzet. «Şer'iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18.Yüzyıllar).» Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992.

Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. *Evliyâ Çelebi Seyhatnâmesi: İstanbul*. 1 cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Singer, Amy. *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti*. Çeviren Dilek Şendil. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2004.

Tak, Ekrem. «Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması.» İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2009.

Teber, Ömer Faruk. *Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi*, 2002: 197-207.

Unan, Fahri. «Mevleviyet.» *DİA*, 2004: 467-468.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK, 1988.

Yediyıldız, Bahaeddin. «Vakıf.» *DİA*, 2012: 479-486.